

LBRIS

We know
books

Proiect editorial apărut sub egida

BIBLIOTECA JUDEȚENE „GEORGE COȘBUC”
BISTRIȚA-NĂȘĂUD

și a

SOCIETĂȚII SCRITORILOR DIN BISTRIȚA-NĂȘĂUD

Colecția

ȘCOALA ARDELEANĂ DE CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

© Editura Școala Ardeleană
Cluj-Napoca, str. Mecanicilor nr. 48
Redacția: tel 0364 117.252; 0728.084.801
e-mail: office@scoalaardeleanacluj.ro,
redactie@scoalaardeleanacluj.ro
Difuzare: tel/fax 0364 117.246; 0728.084.803
e-mail: difuzare@scoalaardeleanacluj.ro, esadifuzare@gmail.com
www.scoalaardeleanacluj.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MOLDOVAN, ANDREI

Romanele poezilor / Andrei Moldovan ; ed. îngrijită de
Ioan Pinteș și Menuș Maximilian ; cuv. înainte de Menuș
Maximilian. - Cluj-Napoca : Editura Școala Ardeleană, 2022
ISBN 978-606-797-809-4

I. Pinteș, Ioan (ed.)
II. Maximilian, Menuș (ed. ; pref.)
821.135.1.09

Editor: Vasile George Dâncu
Copertă: Sergiu Negrean
Tehnoredactare: Sandra Cibicenco

ANDREI MOLDOVAN

ROMANELE POEZILOR

Ediție îngrijită de
IOAN PINTEȘ și MENUȘ MAXIMILIAN

Cuvânt-înainte de
MENUȘ MAXIMILIAN

Cluj-Napoca, 2022

trăiește o mare deziluzie când instituția se contaminează de jocurile murdare ale politicianismului. El este dat afară și pleacă la Berlin cu familia sa, ca și cum ar fi mers spre niciunde. Romanul lasă un gust amar, pentru că, în urma a numeroase drame, zguduirea care să permită ivirea vreunui orizont nu se întâmplă.

Cuprins

Cuvânt-înainte (de <i>Menuț Maximilian</i>)	5
Poeții și romanele lor	9
Un deschizător de drumuri: <i>Mircea Ciobanu</i>	18
Ființă și sacru în romanele lui <i>Adrian Popescu</i>	27
<i>Horia Bădescu</i> în două ipostaze de romancier	37
<i>Horia Gârbea</i> : „Opriți dricul! Mortul vrea să bea un Ci-Co.”	59
Drumul spre poezie al lui <i>O. Nimigean</i>	73
Desenul lumii după <i>Nichita Danilov</i>	84
Ampretele lui <i>Adrian Alui Gheorghe</i>	95
<i>Emilian Galaicu-Păun</i> și ființa ca literatură	107
<i>Matei Vișniec</i> , un uzurpator de clișee	121
<i>Liviu Ioan Stoiciu</i> și Mefisto cel din toate zilele	131
Ființa ca recuperare a memoriei la <i>Radu Sergiu Ruba</i>	142
Dimensiuni poetice în romanul lui <i>Mircea Cărtărescu</i>	153
<i>Dan Coman</i> sau despre romanul unui poem	166
Un elegiac: <i>Varujan Vosganian</i>	175
Forța poetică a romanelor lui <i>Gabriel Chifu</i>	188
Îngerii de închinat ai lui <i>Radu Ulmeanu</i>	211
Fiertura condamnatului după <i>Marta Petreu</i>	223
<i>Radu Vancu</i> sau lumea de dincolo de luciditate	231
<i>Dumitru Crudu</i> și drumul dramatic spre niciunde	242

Poeții și romanele lor

Nu e un lucru neobișnuit ca poeții să devină la un moment dat și autori de romane. S-a întâmplat mereu și cam în toate literaturile. La noi, cum bine se știe, începutul s-a făcut cu Dimitrie Bolintineanu, dar ispita nu a fost singulară în veacul al XIX-lea, deși epica de întindere s-a manifestat și prin încercări epopeice (Ion Heliade Rădulescu, Dimitrie Bolintineanu), dar fără a se putea apropia de nivelul *Țiganiadei* lui Ion Budai-Deleanu. Oricum, romanul avea să câștige teren, deși cu oarecare timiditate, până la Liviu Rebreanu. Era, totuși, o ofertă tot mai atractivă, inclusiv pentru poeți. Nici Mihai Eminescu nu și-a refuzat o astfel de experiență, deși, la un moment dat, privea cu multă severitate propria-i operă romanescă. La rândul său, Alexandru Macedonski, experimentând cam prin toate încăperile literaturii, își publică romanul (*Thalassa*) în 1916, fiind de fapt traducerea unui roman scris în franceză în urmă cu vreo zece ani. Precum și în cazul altor scrieri ale sale, caracterul dificil și controversat al omului Macedonski i-a cam umbrit pe nedrept opera.

De îndată ce romanul avea să devină un gen de succes în literatura română, după Primul Război Mondial, poeții nu se sfiesc să îi calce pragul. Ar fi suficient să îi amintim aici pe Lucian Blaga și Tudor Arghezi, cu romane de luat în seamă, dar autorii lor au rămas în timp, în memoria colectivă, ca poeți,

lirismul lor puternic, original, lăsând într-un con al uitării opera romanescă. Mai târziu, același lucru s-ar putea spune și despre Marin Sorescu. Poate ar fi cazul să îl amintim aici și pe Ion Minulescu, cu succes de romancier doar în epocă. Am putea însă vedea o excepție în Vasile Voiculescu, deopotrivă poet și prozator (inclusiv romancier). Toate aceste călcări ale hotarelor genurilor care i-au consacrat sunt până la urmă lucruri firești și ele sunt o permanență a oricărei literaturi, fără să putem afirma că ar fi vreun fenomen aparte, vreo manifestare deosebită.

În schimb, în ultimele decenii, cred că putem vorbi de un aspect mai puțin obișnuit când, de astă dată, un număr mare de poeți, din generații diferite, ajung să comunice prin roman. Mă refer aici la autori care s-au consacrat mai întâi în spațiul liricii, nu la cei care, accidental, sunt și autori de poeme. Așadar, ei vin cu o experiență poetică bine consolidată. Iată-i pe o bună parte dintre aceștia: Mircea Cărtărescu, Nichita Danilov, Radu Ulmeanu, Varujan Vosganian, Adrian Popescu, Gabriel Chifu, Horia Bădescu, Marta Petreu, Adrian Alui Gheorghe, Emilian Galaicu-Păun, Matei Vișniec, Liviu Ioan Stoiciu, Radu Sergiu Ruba, O. Nimigean, Horia Gârbea, Dumitru Crudu, Dan Coman, Radu Vancu, Leo Butnaru, Șerban Foartă, Gellu Dorian, Hanna Bota ș.a. Listă incompletă, firește!

Într-o astfel de situație, când un număr mare de poeți iau cu asalt romanul, parte dintre ei dovodindu-se chiar voci de neocolit ale genului, se impun și câteva necesare întrebări. Având o carieră poetică de audiență, ca să nu spun neapărat împlinită, ce îi determină să se îndrepte spre

roman? Care este zestrea lor lirică transpusă în narativ? Aduc ei modificări de structură romanului, îmbogățesc în vreun fel formele lui? Dacă da, în ce ar consta aceste contribuții? Dar substanța comunicării, aduce ea noutăți? Sunt doar câteva întrebări la care am încercat să găsesc răspunsuri prin luarea în seamă a scrierilor multora dintre autorii enumerați mai sus. Așteptările mele au fost foarte mari, mai cu seamă la început, dar răspunsurile, treptat, au început să se nuanțeze, să se ramifice, până la a se disipa uneori. Dacă mă văd nevoit să afirm că nu am ajuns la concluzii conform așteptărilor, nu înseamnă că a fost o muncă zadarnică și că nu există câteva observații de luat în seamă. Am pornit încercând să propun și să dezvolt o temă și m-am pomenit lucrat eu însumi și stăpânit de tema respectivă. Până la urmă, așa cred că este firesc. De aceea, mă voi feri să formulez, în general, concluzii ferme, fiind convins că deschiderea unei teme spre dezbateră este un lucru mult mai important.

Pătrunderea poezilor în imperiul romanului (invaziile s-au făcut totdeauna spre teritorii bogate!) cred că ar începe cu Mircea Ciobanu (1940-1996), poet de mare originalitate, greu de încadrat în modele literare, cu o cultură temeinică și un debut în poezie (1966) absolut convingător (vezi și prefața lui Nicolae Manolescu la *Imnuri pentru nesomnul cuvintelor*, volumul de debut). El își cucerește un loc distinct în poezia românească, fără să plătească tribut unor direcții sau mari poeți (excepție, într-o oarecare măsură, ar face Ion Barbu). La roman ajunge destul de timpuriu (1968), dar cu o vădită nevoie de a extinde orizonturile sale poetice

în lumea narativului. Romanele sale apar astfel ca un spațiu mai generos deschis unei problematice din poeme (*Martorii, Epistole, Cartea fiilor, Tăietorul de lemne*). Se poate spune că, prin acest mod de a pătrunde în narativ, romanul dă semne de convertire, de necesară raportare la poematice, chiar dacă, la vremea aceea, creațiile epice ale lui Mircea Ciobanu nu s-au bucurat de recunoașterea la care, cu siguranță, erau îndreptățite. La fel de adevărat este și faptul că *Istoriile* sale care au urmat (cinci volume) vădesc o acaparare a autorului de un anumit realism. Oricum, pătrunderea puternică și masivă a poezilor în roman nu avea să se întâmple imediat, ceea ce nu îi diminuează lui Mircea Ciobanu rolul de deschizător de drumuri. Multe dintre răspunsurile la întrebările pe care le-am formulat mai sus pot fi căutate și în romanele sale.

Prima întrebare formulată de noi, care vizează motivația preferințelor pentru roman a unor poeți consacrați, este una care se impune cu necesitate, dar care, din păcate, nu poate aduce și răspunsuri ferme, fie și din pricina faptului că e nevoie să pătrundem în zona *poieticului* pentru a le căuta, un teritoriu cu mai multe ipoteze decât certitudini. Mărturisesc că, la începutul demersurilor mele, am intenționat să adresez câte un chestionar fiecăruia dintre autorii pe care i-am vizat, iar cu o seamă dintre ei am avut chiar unele dialoguri în acest sens. Până la urmă, am renunțat, convins fiind că aș fi avut o multitudine de perspective care ar fi riscat să deturneze sau să disipeze întreaga problemă, mai mult sau mai puțin justificat. Am preferat să dau crezare mai cu seamă textelor, dar, în documentarea mea prealabilă, să

consult și o seamă de interviuri, când acestea au existat, sau opiniile unor alți comentatori în problematica de interes pe care mi-am propus-o.

Am observat că o seamă de poeți consideră că nu au trecut hotarele unui alt gen literar, ci că, pur și simplu, au perceput că narativul este un spațiu care, din punctul lor de vedere, aparține și poemului. Edificatoare sunt în acest sens, printre altele, afirmațiile repetate ale lui Mircea Cărtărescu. Mai putem consemna aici și pe Adrian Alui Gheorghe, Gabriel Chifu, Radu Vancu. Problema e de natură să readucă în actualitate *Poetica* lui Aristotel, lucrare în care se afirmă existența a doar două genuri literare: dramaticul și epicul. Liricul nu ar fi un gen distinct, ci ar exista în structurile celorlalte două. Chiar dacă lirismul pur nu poate fi astăzi negat, pătrunderea unor energii poetice în epic, precum recucerirea unor vechi teritorii, ne-ar îndreptăți să dăm o atenție sporită primului tratat de teorie literară. Operele consultate ne-ar mai îndemna să afirmăm că o parte dintre autorii poeți caută romanul ca pe o experiență nouă, atrași de posibilitatea unei comunicări diferite, comunicare ce ar putea să le descopere posibilități noi de exprimare a personalității creatoare, mai generoase în narativ (Nichita Danilov, Radu Ulmeanu, Adrian Popescu, Liviu Ioan Stoiciu, Varujan Vosganian, Horia Bădescu).

Zestrea lirică pe care autorii o aduc în roman este una resimțită și la nivelul limbajului, chiar și la suprafața textului, dar nu prea diferită de a celorlalți romancieri. În schimb, în profunzime, sensurile comunicării se metaforizează și, susținute de un discurs marcat de ambiguitate și transparență

(calități ale limbajului poetic!), comunică de cele mai multe ori în adâncime, în subtext (Adrian Alui Gheorghe, Nichita Danilov, Horia Bădescu, Emilian Galaicu-Păun). Dacă aduc sau nu aduc modificări semnificative în structura romanului este discutabil. Nu am putea afirma că avem notabile tentative, chiar dacă îi avem în vedere pe Matei Vișniec (*Negustorul de începuturi de roman*) sau pe Emilian Galaicu-Păun (*Țesut viu. 10x10*). Dar, să recunoaștem, asemenea tentative sunt comune multor romancieri, ele nefiind doar un monopol al poezilor. Cert este că în mai toate romanele acestor autori nu avem de-a face cu așezarea narativului în forme devenite comune, că mereu se tinde, dacă nu chiar spre structuri noi, măcar spre perspective noi, spre o lume care se interiorizează tot mai mult și care își conturează un nucleu generos, mereu de explorat. Este și aceasta o zestre cu care vin poezii spre îmbogățirea celui bogat. Și se dovedește că romanul are nevoie de o astfel de zestre.

Mai interesantă pare să fie substanța comunicării, lucru de urmărit în contextul în care evoluează. Se cuvine să observăm că ruperea de romantism are direcții diferite pentru poezie și roman. Dacă în poezie își face loc tot mai mult sentimentul de îmbătrânire a sacrului, cu erupție prin *Florile răului*, pe urmă prin *poezii blestemate* și prin numeroase direcții care se desprind la începutul veacului trecut precum dintr-o răspântie a drumurilor lirice, făcând loc tot mai mult experimentului relevant, în roman câștigă în primul rând direcția realistă, o izbândă importantă a momentului. Realismul se nuantează destul de

repede prin identități distincte, raportate la balzacianism, la romanele frescă sau la ciclurile de familie. Calea este și una a sondării universului interior prin scriitori care au influențat decisiv cursul romanului (Feodor Dostoievski, Marcel Proust, Franz Kafka, Albert Camus, apoi, ceva mai târziu, *noul roman francez*). De o puternică rezonanță a fost *realismul magic*, cu „focar” în America Latină, dar contaminând repede literaturile de pretutindeni. Sunt acestea direcții relativ noi care convin în bună măsură și comunicării poetice. Ele pot da naștere unui teritoriu comun sau cel puțin unor tentative ceva mai bine conturate. Nu este de mirare să constatăm că majoritatea poezilor-romancieri se îndreaptă de preferință spre o explorare a universului interior (am putea să îi cităm pe toți autorii români enumerați deja), cu vădite tendințe poematice.

O asemenea substanță convertită la narativ este una în dezvoltare, într-un demers epic în care cultivă un simbolism în stare să impună perspective noi asupra romanului, să propună la un moment dat un mod diferit de acceptare a personajelor, cu relațiile, atitudinile și întâmplările lor (Mircea Cărtărescu, Gabriel Chifu, Liviu Ioan Stoiciu, Matei Vișniec, Varujan Vosganian). Ele echivalează uneori cu o răsturnare de teme. De aici și tonul profetic ce nu lipsește în romanele poezilor, cu tonuri mai puternice sau mai discrete. Ba chiar aș putea spune că, fără o astfel de voce oraculară, romanele ar pierde mult din rostul lor, dacă nu chiar totul. Vedem, totuși, că profețiile sunt de cele mai multe ori ale unor sceptici, pentru că mai nimic nu deschide orizontul cenușiu constatat cu

resemnarea înțeleptului. Nu sunt acestea viziuni apocaliptice, pentru că apocalipticul presupune o curățare a lumii, fie și prin sabie și foc, pentru a lăsa loc unei lumi noi, pure, așteptate. Viziunile la care ne referim sunt mai degrabă catastrofice, în sensul în care expresionismul impune termenul, adică lipsite de speranță, dar și de disperare.

În aparență, tocmai tinerii autori par să fie atrași de formele romanești clasice (Dumitru Crudu, Dan Coman), alături de câțiva din generațiile anterioare, precum Radu Sergiu Ruba, O. Nimigean (romancierul Horia Gârbea reprezintă un „caz” aparte). Numai că structurile tradiționale devin, în cazul lor, teritorii vulnerabile, asaltate de limbaj, tematică și, mai ales, de o perspectivă narativă în care nu lipsește agresivitatea, fie că se manifestă în raport cu propriile personaje printr-o devoalare a celor mai ascunse și intime unghere ale ființei, fie față de cititor, într-o tentativă de a-l prinde într-un vârtej al ludicului din care nu se iese decât inițiat sau nu se mai iese deloc. În romanele în care se oglindesc și evenimente sociale și istorice cunoscute, perspectiva este una necesar subiectivă, dinspre personajele care, și ele, suportă maladiile vremurilor, fie că tind să le domine, fie că sunt dominate.

Ceea ce nu poate trece neobservat este faptul că, în mai toate romanele autorilor la care facem referire, realitatea iese din tiparele la care tradiția a osândit-o și își năruie limitele, trece peste convențiile sedimentate, oferind astfel o altă imagine, surprinzătoare deseori, cu forța necesară de a se impune. Este fabulosul asimilat realității sau, mai bine spus, latura mai generoasă a lumii. Ar fi greșit

să spunem că avem de-a face cu fantasticul (cu excepția unor situații rare!), ci cu o redimensionare din interior, ceea ce este mult mai important, pentru că redesenează lumea, îi dezvăluie un potențial nemăsurat.

Raportarea poezilor la roman este un demers care s-a făcut diferit de către fiecare autor și cu rezultate la fel de diferite. Câțiva dintre ei s-au „convertit” în așa măsură încât sunt percepuți acum mai degrabă ca romancieri (Varujan Vosganian, Gabriel Chifu, Dan Coman, Marta Petreu, Radu Sergiu Ruba), alții își păstrează nealterat nimbul poetic (Adrian Popescu, Nichita Danilov, Liviu Ioan Stoiciu, Horia Bădescu, Adrian Alui Gheorghe, Dumitru Crudu). Chiar dacă dreptul de a afirma că romanele poezilor au adus mutații esențiale în structurile epice stă sub o reală incertitudine, contribuția lor rămâne una de luat în seamă, pentru că nu au intrat într-un domeniu, fie el și bogat (așa cum de altfel este!), ca oaspeți, ci ca ființe creatoare active, într-un teritoriu care este/devine și al lor. Este încă o temă de discutat.